

Şİİ ve SÜNNİ MÜFESSİRLERE GÖRE EHL-İ BEYT KAVRAMI*

Mustafa ÖZTÜRK**

THE TERM OF AHL AL-BAYT ACCORDING TO THE SHIITE AND SUNNITE EXEGETES

In the Qur'an the phrase of ahl al-bayt (the people of the house) occurs three times. Once in sura 33:73, applied to the house of Ibrahim; the second passage, 33:33 ("God only wants to remove from you all might be loathsome, O you members of the [Prophet's] household, and to purify you to utmost purity"), serves as the proof-text for its application to the house of Muhammad. The third passage, 28:12, applied to the house of Moses. The precise interpretation of the term in 33:33, gave rise to differences of opinion. Among the Shi'a it was applied to Muhammad, Ali, Fatima, al-Hasan and al-Husayn by interpreting the verse through the wellknown "tradition of the mantle" (hadith al-kisa), which was accepted also in the Sunni circles. In keeping with an explanation of the Qur'anic phrase as referring to the Prophet's wives and dependents, attributed to Ibn Abbas and Ikrima, Umm Salama is, in some versions of this tradition, recognized by the Prophet as belonging to the ahl al-bayt. The current orthodox view is based on a harmonizing opinion, according to which the term ahl al-bayt includes the ahl al-aba, i.e. the Prophet, Ali, Fatima, al-Hasan and al-Husayn, together with the wives of the Prophet.

GİRİŞ

Ehl-i beyt (*Ehli'l-beyt*) kavramı, hem lisânî delâlet hem de mezhebî siyaset cihetiyle öteden beri Şîa ile Ehl-i sünnet arasındaki önemli ihtilaf konularından biri olagelmıştır. Tarihsel süreçteki siyasî-mezhebî istismar boyutuna paralel olarak hâlen de Şîi-Sünnî-Alevî üçgeninde yer yer polemik konusu yapılagelen Ehl-i beyt'in kavramsallaşmasında umumiyetle ideolojik önyargılar belirleyici olmuştur.¹ Daha açıkçası, Kur'an'da İslâm öncesi Arapların lisânî örfüne uygun bir anlam çerçevesi içinde kullanılan bu kavram, İslâmî terminolojideki *hilafet*, *imamet*, *ismet*, *ulu'l-emr* vb birçok kavramın anlam hayatında da görüldüğü üzere Şîa ve Ehl-i sünnet arasındaki kadîm çekişmenin tezahürü olarak siyasî bir içerik/nitelik kazanmıştır.

* Makalenin yazımı sırasında klasik Şîi tefsirlerde yer alan bilgilerin fotokopisini bana ulaştırma zahmetine katlanan değerli dostlarım Dr. Mehmet Akif Koç ve Dr. M. Emin Maşalı'ya en içten teşekkürlerimi sunarım.

** Yrd.Doç.Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. ozturk65@yahoo.com

¹ Konunun istismar boyutu ve siyasî-mezhebî önyargıyla ele alınışına dair bkz. Sönmez Kutlu, "Ehl-i beyt Sembolik Kapitalinin Tarihi Süreç İçinde Semerelendirilmesi", *İslâmiyât* III (2000), Sayı: 3, s. 99-120; M. Zeki Duman, "Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i beyt", *EÜİFD*, Sayı: 11 (2000), s. 37-58.

Bu çalışmada, Kur'an'daki Ehl-i beyt kavramının/tabirinin delâletiyle ilgili olarak Şii ve Sünnî müfessirlerin görüş ve düşünceleri tahlil edilecektir. Bilgi kaynağı olarak, İsnâaşeriyye Şia'sından Ebü'l-Hasen el-Kummî (ö. 300/912'den sonra), Ebû Ca'fer et-Tûsî (ö. 460/1068), Ebû Ali et-Tabersî (ö. 548/1158), Feyz-i Kâşânî (ö. 1091/1680) gibi klasik dönem müfessirleri ile Cenâbezî, Tabatabâî ve İbn Rûveys el-Alevî gibi son devir Kur'an alimlerinin; Ehl-i sünnet'ten ise Taberî (ö. 310/923) başta olmak üzere Beğavî (ö. 516/1122), İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200), Fahreddîn er-Râzî (ö. 606/1209), Kurtubî (ö. 671/1273), Kâdî Beyzâvî (ö. 685/1288), İbn Kesîr (ö. 774/1372), Suyûtî (ö. 911/1505), Âlûsî (ö. 1270/1853) ve Elmalılı M. Hamdi Yazır gibi müfessirlerin tefsirlerine müracaat edilecektir.

I. "EHL-İ BEYT" KAVRAMIYLA İLGİLİ GENEL MALÛMÂT

Ehl-i beyt, Arapça ehl ve beyt kelimelerinden oluşmuş bir terkiptir. Ehl (Çoğulu: ehâl, âhâl, ehlûn, ehlât) kelimesinin fiil kalıbındaki çeşitli müştakları cana yakın olmak, bir yerde meskun bulunmak, uygun ya da müsait olmak, lâıyk/liyâkatlı olmak, bir şeyi hak etmek, bir şeye imkan tanımak, mümkün kılmak, hoş karşılamak, evlenmek gibi anlamlar içerir. Müzekker bir kelime olan ehl ise aile, yakın akraba, eş, zevce, ahali, taraftar, bir yerde yaşayan, bir şeye lâıyk olan gibi manalara gelir.²

Kelime nisbet edildiği şeye göre farklı bir anlam kazanır. Sözelimi, ehlü'r-racul terkibi, bir erkeğin başta hanımı olmak üzere aynı çatı altında yaşadığı diğer aile fertlerine delâlet eder. Kelime herhangi bir ülke ismiyle kullanıldığında o ülkenin insanlarına, bir din veya mezhep adına izafetle kullanıldığında o din veya mezhebin mensuplarına, bir meslek ismiyle birlikte kullanıldığında da söz konusu mesleğin erbabına işaret eder. Peygamberlere izafe edildiğinde ise onların getirdikleri ilâhî mesaja kulak veren müminler topluluğuna (ümme) delâlet eder. Nitekim Hûd Suresi 11/45-46. ayetlerde Hz.Nûh'un, "Ey rabbim! Oğlum benim ehlimden-dir." çağrısına, aynı dine ya da inanç sistemine mensup olmamak manasında, "[Hayır], o senin ehlinden değildir." diye karşılık verilmiş ve bu kullanımda kelimeye dinî-ahlâkî bir anlam yüklenmiştir.³

Firûzâbâdî (ö. 817/1415) ehl lafzının Kur'an'da on ayrı anlamda (vech) kullanıldığını söyledikten sonra bunlar arasında; bir beldenin sakinleri, Tevrat ve İncil okurları (Ehl-i Kitap), mal-mülk sahibi, kabile ve yakın akraba, ümmet, itret, aşiret, eş, çocuk ve torun gibi manaları zikretmiştir.⁴ Bir telakkiye göre âl kelimesi de ehl kökünden türetilmiştir (mâklûb). Sözlükte bir şeyin kendisi, serap ve taraf gibi anlamlar içeren âl, aynı zamanda aile, akraba, dost ve yakın arkadaş, dindaş gibi manalar da taşır ve bu son gruptaki manalar cihetinden ehl kelimesinin müteradifi sayılabilir.⁵

Bununla birlikte, iki kelimeyi birbirinden farklı kılan bazı nüanslar da mevcuttur. Ebû Hilâl el-Askerî'nin (ö. 400/1009'dan sonra) belirttiğine göre ehl kelimesi hem nesep, hem de bir yere mahsus olma (ihtisas) anlamında kullanılır. Örneğin, ehlü'r-racul terkibi bir kimsenin akrabasına, ehlü'l-basra ve ehlü'l-ilm gibi terkipler ise bir yere ve zümreye mensubiyeti ifade eder. Buna karşılık âl lafzı, bir kimsenin yalnızca yakın akraba ve arkadaş çevresine delâlet eder. Bu yüzden, kişinin ailesi ve dostları için âlu'r-racul demek câiz olduğu halde, "Basralı"

² Cemâluddîn İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab*, Beyrut 1990, XI. 28-32.

³ Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi ğaribi'l-kur'an*, İstanbul 1986, s. 36; Ebü'l-Kâsım ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, Beyrut 1989, s. 25-26; Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Külliyât*, Beyrut 1993, s. 210.

⁴ Mecduddîn el-Firûzâbâdî, *Basâiru zevi't-temyîz*, Beyrut trz., II. 83-84.

⁵ Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 37-38. Kelimenin kökeni ve ne mânaya geldiğine dair geniş bilgi için bkz. Ebü Abdillâh el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-kur'an*, Beyrut 1988, I. 260-261.

anlamında âlu'l-basra, yahut "ilim erbabı" anlamında âlu'l-ilm tabiri kullanılmaz.⁶

Beyt (çoğulu: ebyât, buyût, ebâyit, buyûtât) lafzına gelince; sözlükte ev, mesken, çadır, kabuk, kılıf, onur, şîir dizesi, kabir gibi anlamları bulunan bu lafız,⁷ Fîrûzâbâdî'nin tespitine göre Kur'ân'da menzil/mesken, eşlerin evleri, mescit, Kabe, Peygamber'in odaları, nübüvvet evi, hapisshane, arı kovanı, hayvan derisinden yapılmış çadır vb. on beş ayrı manada kullanılmıştır.⁸ En yalın ve yaygın anlamıyla "hane halkı"na (aile) tekabül eden Ehl-i beyt lafzı, ev sahibinin yanısıra eş, çocuk, torun ve yakın akrabayı da kapsar. "Câhiliye devri Arap toplumunda kabilenin hakim ailesini ifade eden Ehl-i beyt, İslâmî dönemden itibaren günümüze kadar sadece Hz.Peygamber'in ailesi ve soyu anlamında kullanılagelen bir terim olmuştur. Şîî kaynaklarda Ehl-i beyt yerine itre kelimesi de kullanılmıştır."⁹

Ehl-i beyt (Ehlü'l-beyt) kavramı/tabiri Kur'ân'da üç kez geçer. Mushaf tertibinde bu kavramın/tabirin zikredildiği ilk ayette (Hûd 11/73) meleklerin dilinden Hz.İbrahim'in hanımına, "Allah'ın dilediği işi gerçekleştirmesini mi yadırgıyorsun? Allah'ın rahmet ve bereketi sizin üzerinize olsun ey hane halkı!" diye hitap edilmiştir. İkinci ayette (Kasas 28/12), Hz.Musa'nın ablasının Firavun hanedanına, "Size onun bakımını üstlenecek bir aile göstereyim mi?" diye bir teklifte bulunduğu bildirilmiştir. Bu çalışmanın mihverini oluşturan üçüncü ayette ise (Ahzâb 33/33), "Ey Ehl-i beyt! Allah sizden her türlü manevî kiri (rics)* gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister." denilmiştir.

Görüldüğü gibi Ehl-i beyt tabiri Hûd Suresi 11/73. ayette "aile" anlamında kullanılmıştır. Ayetin Hz.İbrahim'in hanımına hitapla başlamış olması, Ehl-i beyt'in sadece onun hanımından ibaret olduğunu değil; aynı zamanda hanımıyla birlikte diğer aile efradını kapsadığını da gösterir. Nitekim bazı Sünnî müfessirler bu ayeti, Hz.Peygamber'in Ehl-i beyt'ine hanımlarının da dahil edilmesi gerektiği fikrine delil göstermişlerdir.¹⁰ Kasas Suresi 28/12. ayetin özelde Hz.Musa'nın annesine, genelde diğer aile fertlerine delâlet ettiği ise izahtan varestedir. Ahzâb 33/33. ayete gelince, bu ayette geçen Ehl-i beyt tabiri, bir sonraki başlıktan itibaren etraflıca incelenecektir.

Ehl-i beyt tabiri birçok hadiste de zikredilmiştir. Bunların bazısında ashâbın hane halkından, pek çoğunda da Resûlullah'ın itretinden bahsedilmiştir.¹¹ Hz.Peygamber'in itretiyle ilgili hadislerin bir kısmında ise sahabeye Kur'ân ile Ehl-i beyt'ten ibaret olan iki değerli kaynak/emanet bırakıldığı ve onlar hakkında dikkatli olunması gerektiği belirtilmiştir.¹² Ayrıca, muhtelif rivayetlerde de Ehl-i beyt'in faziletinden söz edilmiş ve bu rivayetlerin hemen hepsinde söz konusu tabirin medlûlü Hz.Peygamber, Hz.Ali, Hz.Fâtıma, Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'den oluşan beş

⁶ Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Furûk fi'l-luğa*, Beyrut 2000, s. 315.

⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, II. 14-15; Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, Küveyt 1986, IV. 456-467.

⁸ Fîrûzâbâdî, *Basâiru zevi't-temyîz*, II. 196-197.

⁹ Mustafa Öz, "Ehl-i beyt", *DİA*, İstanbul 1994, X. 498.

* Ayetteki "rics" terimini Kâdî Beyzâvî ve Neseffî'nin, "Rics istiâre yoluyla günah anlamına gelir" tarzındaki açıklamalarına dayanarak "manevî kir" şeklinde karşılamayı uygun gördük. "Her türlü" kaydını ise kelimenin başındaki elif-lam takısı istîğrak manasına hamleden görüşe istinaden ekledik. Kâdî el-Beydâvî, *Envâru't-tenzil ve esrâru't-te'vil*, İstanbul trz., II. 245; Ebü'l-Berekât en-Neseffî, *Medâriku't-tenzil ve hakâiku't-te'vil*, Beyrut 1988, III. 303; Şihâbuddîn el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, Beyrut 1994, XXII. 18.

¹⁰ Bkz. Kurtubî, *el-Câmi'*, IX. 48.

¹¹ Bkz. Buhârî, "Savm" 30; Tirmizî, "Edâhî" 10, "Menâkub" 30, 60, "Sevâbu'l-Kur'ân" 13, "Fiten" 52; İbn Mâce, "Mukaddime" 11, 16, "Cihad" 11, "Fiten" 34, "Edâhî" 1; Dârimî, "Fezâilü'l-Kur'ân" 33; İbn Hanbel, *el-Müsned*, II. 5, III. 17, 36.

¹² Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe" 36; Tirmizî, "Menâkub" 31; İbn Hanbel, *el-Müsned*, V. 181.

kişiye (Hamse-i Tâhire) hasredilmiştir.¹³

II. TATHÎR AYETİ

Ehl-i beyt tartışmasının merkezinde, “tathîr ayeti” olarak da bilinen Ahzâb Suresi 33/33. ayet yer almaktadır. Râcih ihtimalle, 28-34. ayetlerden oluşan pasaj bütünlüğü içinde hicrî beşinci yılda nâzil olan bu ayette¹⁴ meâlen şöyle denilmektedir: “Evlerinizde [vakarlı bir şekilde] oturun ve önceki câhiliye âdeti üzere açılıp saçılarak ortalıkta arzı endam etmeyin. Namazda devamlılık ve titizlik gösterin (ikame-i salât), zekatı verin, Allah’a ve elçisine itaat edin. Ey Ehl-i beyt! Allah sizden her türlü manevî kiri (rics) gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister.” (*ve karne fi buyûtikünne velâ teberracne teberruce'l-câhiliyyeti'l-ülâ ve akımne's-salâte ve âtine'z-zekâte ve ati'nellahe ve rasûleh. İnnemâ yuridüllâhu liyüzhibe ankümü'r-ricse ehle'l-beyti ve yutahhiraküm tathîrâ*).

Açıkça görüldüğü gibi bu ayet Hz.Peygamber'in hanımlarıyla ilgili bir dizi emir içermektedir. Tabiatıyla ayetteki hitap, evveleminde Peygamber hanımlarına (ezvâc-ı tâhirât) yöneliktir. Ayrıca, surenin 30 ve 32. ayetleri, “Ey Peygamber hanımları” hitabıyla başlamakta ve bu iki ayette Peygamber hanımlarına, “Sizden her kim bir hayasızlık ederse onun azabı ikiye katlanır”, “Siz sıradan kadınlar gibi değilsiniz. Bu yüzden kendinizi koruyun ve aslâ cilveli/işveli bir şekilde konuşmayın ki, kalbi marazlı insanlar sizden yana ümide kapılmasın...” gibi ikazlarda bulunulmaktadır. Bahse konu olan 33. ayetten sonra da yine Peygamber hanımlarına hitaben, “Evlerinizde okunan ilâhî ayetler ve hikmet üzerinde düşünün” denilmektedir. Hülâsa, Ehl-i beyt'le ilgili ifade, Peygamber hanımlarına ilişkin talimatları muhteva bir pasajda yer almaktadır.

III. Şİİ YORUM

Şîi müfessirlerin tümüne göre tathîr ayeti “Âl-i Abâ” ve/veya “Âl-i Kisâ” diye anılan beş kişi (Hamse-i Al-i Abâ/Pençe-i Âl-i Abâ) hakkında nâzil olmuştur.¹⁵ Bu beş kişi; Hz.Peygamber, kızı Hz.Fâtıma, yeğeni ve damadı Hz.Ali, torunları Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'dir. Şîi müfessirler, ayetin, Peygamber hanımlarından Ümmü Seleme'nin evinde nâzil olduğuna dair bir dizi rivayet aktarmışlardır. Bu rivayetler Hz.Ali, Zeynelâbidîn, Muhammed Bâkır, Cafer es-Sâdık, Ali er-Rızâ gibi imamlar başta olmak üzere; Ümmü Seleme, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Ebû Zer el-Ğifârî, Ebû Leylâ, Ebü'l-Esved ed-Düelî, Amr b. Meymûn gibi sahabe ve tâbiün alimlerinden otuz küsur tarikle nakledilmiştir.¹⁶

Rivayetin Muhammed Bâkır versiyonuna göre tathîr, ayeti Hz.Peygamber, hanımı Ümmü Seleme'nin evinde bulunduğu sırada nâzil olmuştur. Ayetin nüzülünün ardından Hz.Peygamber, kızı Fâtıma ile Ali, Hasan ve Hüseyin'i yanına çağırmıştır. Daha sonra onları Hayber malı kisâsının (tilsan) altına alıp şöyle dua etmiştir: “Ey Allahım! Bunlar benim Ehl-i beytimdir. Sen onlar hakkında bir vaatte bulundun. Ey Allahım! Onlardan her türlü manevî kiri gider ve onları tertemiz kıl!” Bu esnada Ümmü Seleme, “Ey Allah'ın elçisi! Ben de onlarla beraber miyim?” diye

¹³ Bkz. Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, Beyrut 1985, XII. 93-132; XIII. 638-689.

¹⁴ Mehdi Bâzeran, *Kur'ân'ın Nüzûl Süreci*, çev. Yasin Demirkıran, Ankara 1998, s. 134.

¹⁵ Sünnî ve Şîi hadis kitaplarında yer alan bir rivayete göre Hz.Peygamber Ümmü Seleme'nin evinde iken, “Ey Ehl-i beyt! Allah sizden her türlü manevî kiri (rics) gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister.” (Ahzâb 33/33) ayeti nâzil olmuştur. Bunun üzerine Hz.Peygamber, Hz.Ali'yi, Fâtıma'yı, Hasan ve Hüseyin'i abâsının/kisâsının altına alarak; “Allahım! Bunlar benim Ehl-i beytimdir. Sen onların kusurlarını gider ve tertemiz kıl” diye dua etmiştir (Tirmizî, “Menâkıb” 31, 60). Bu rivayette sözü edilen beş kişi, İslâmî gelenekte *Âl-i Abâ*, *Âl-i Kisâ* yahut *Hamse-i Âl-i Abâ* ve *Pençe-i Âl-i Abâ* gibi isimlerle anılagelmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Âl-i Abâ”, *DİA*, İstanbul, 1989, II. 306-307.

¹⁶ Muhammed Hüseyin et-Tabatabâî, *el-Mizân fi tefsiri'l-kur'ân*, Beyrut 1991, XVI. 317.

sorunca; Hz.Peygamber, “Müjde mi istiyorsun ey Ümmü Seleme, muhakkak ki sen, hayır/iyilik üzeresin” diye cevap verdi.¹⁷

Cafer es-Sâdık’tan gelen rivayette ise Ümmü Seleme’nin, “Ey Allah’ın elçisi! Ben senin ehlinden değil miyim?” sorusuna Hz.Peygamber’in, “Sen iyilik üzeresin. Lâkin benim ehlim [sadece] bunlardır.” şeklinde cevap verdiği kaydedilmiştir.¹⁸ Bu konuda uydurma/mevzû olması kuvvetle muhtemel gözüken rivayetler de nakledilmiştir. Mesela, Hz.Ali’ye isnat edilen bir rivayete göre Hz.Osman’ın hilafet döneminde Hz.Ali, mescitte bir grup muhacir ve ensara şöyle hitap etmiştir: “Ey insanlar! Biliyor musunuz, Allah, “Ey Ehl-i beyt! Allah sizden her türlü manevî kiri gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister” ayetini inzâl edince Resûlullah beni, Fâtıma’yı, Hasan ve Hüseyin’i bir araya topladı; sonra üzerimize bir abâ örtüp, “Ey Allahum! Bunlar benim Ehl-i beytim ve en yakınlarımdır. Onlara acı veren, benim canımı acıtır; onları üzen, beni üzmüş olur. Onlardan her türlü manevî kiri gider ve tertemiz kıl” diye dua etti. O sırada Ümmü Seleme, “Ey Allah’ın elçisi, ya ben?” diye sordu. Resûlullah bu soruya, “Sen hayırlı bir kadınsın, ama bu ayet husûsen benimle birlikte kardeşim, iki kızım, iki oğlum ve Hüseyin’in evladından dokuz kişi hakkında nâzil oldu. Bu hususta başka hiç kimsenin bizimle birlikte olması söz konusu değil.” diye karşılık verdi.” O sırada mescitte bulunanların tümü, “Biz Ümmü Seleme’nin böyle söylediğine tanıklık ederiz. Nitekim biz [bu konuda] Resûlullah’a da sormuş idik ve o da bize aynen Ümmü Seleme gibi konuşmuştu” dediler.¹⁹

Tabersî, Ebû Ca’fer et-Tûsî ve Tabatabâî gibi Şii müfessirlerin özellikle dikkat çektikleri üzere, ayetin nüzûl sebebine ilişkin bu rivayetlerin büyük bir kısmı, Sünnî kaynaklarda da mevcuttur. Mesela, “tevil erbabı Ehl-i beyt hakkında görüş ayrılığına düştü” diyen ve bu konuda kendi tercihini açıkça belirtmekten kaçındığı gözlenen Taberî de tathîr ayetinin, Hz.Peygamber, Hz.Ali, Hz.Fâtıma, Hasan ve Hüseyin hakkında nâzil olduğuna dair Ebû Saîd el-Hudrî, Hz.Âişe, Enes b. Mâlik, Ümmü Seleme, Ebû’l-Hamrâ’, Vâsile b. el-Eska’, Abdullah b. Vehb, Amr b. Ebî Seleme, Ebû’d-Deylem, Hakîm b. Sa’d gibi sahabe ve tâbiûn alimlerine atfen bir dizi rivayet aktarmıştır.²⁰

Son dönem Şii müfessirlerden Tabatabâî, tathîr ayetinin Âl-i Abâ hakkında nâzil olduğuna dair yetmiş küsur rivayet bulunduğunu ve bu rivayetlerin önemli bir kısmının -kırk civarındaki rivayet tarikiyle- Sünnî kitaplarda da kayıtlı olduğunu belirtir. Ayrıca, “Bu rivayetler ayetin kapsamına Resûlullah’ın hanımlarının dahil olmasına mâni değildir. Kaldı ki ayetin bağlamı, Ehl-i beyt’in Peygamber hanımlarını kapsadığını gösterir.” şeklindeki bir itiraza, -muhtemelen Ebû Ca’fer et-Tûsî’den iktibasla- “Hayır, rivayetlerin birçoğu ve bilhassa Ümmü Seleme hadisi Ehl-i beyt’in sadece Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin ile mahdud olduğuna delalet eder” diye cevap verir.²¹ Daha sonra ayetin yalnızca Âl-i Abâ hakkında nâzil olduğu hususunda mevcut rivayetlerin kesin bilgi ifade ettiğini söyler ve nihayet buna zıt istikametteki görüşü teyit eden bir rivayet; İkrime el-Berberî’ye (ö. 105/723) nisbet edilen tek bir görüş bulunduğuna dikkat çeker.²²

¹⁷ Ebu’l-Hasen el-Kummî, *Tefsîru’l-kummî*, Beyrut trz., II. 168; Ebû Ali et-Tabersî, *Mecmau’l-beyân fi tefsîri’l-kur’ân*, Beyrut trz., V. 138-139; Feyz-i Kâşânî, *Tefsîru’s-sâfi*, Beyrut 1982, IV. 187.

¹⁸ Feyz-i Kâşânî, *Tefsîru’s-sâfi*, IV. 188.

¹⁹ Feyz-i Kâşânî, *Tefsîru’s-sâfi*, IV. 189.

²⁰ Bkz. Ebû Ca’fer et-Taberî, *Câmiu’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-kur’ân*, Beyrut 1988, XXII. 6-8.

²¹ Krş. Ebû Ca’fer et-Tûsî, *et-Tibyân fi tefsîri’l-kur’ân*, Beyrut trz., VIII. 341.

²² Tabatabâî, *el-Mizân*, XVI. 317-318. Taberî’nin tefsirine bakıldığında Ehl-i beyt’le ilgili ayetin sadece Peygamber hanımları hakkında nâzil olduğu yönündeki görüşün, “İkrime sokaklarda dolaşır ve ‘Ey Ehl-i beyt! Allah sizden her türlü manevî kiri gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister.’ ayeti sadece Nebî’nin hanımları hakkında nâzil oldu diye nida ederdi.” şeklindeki rivayete dayandığı görülmektedir.

Bazı Şîî alimler, İkrime'nin bu konuda Hz.Ali'ye husumetten kaynaklanan ideolojik bir tavır takındığını ileri sürerek, onu özellikle İmâm Mâlik, Yahyâ b. Saïd el-Ensârî ve Muhammed b. Sîrîn gibi alimlerin beyanlarına istinaden cerh etme yoluna gitmişlerdir. Bu bağlamda İkrime'nin Hâricîlerle düşüp kalktığı ve yalancı biri olduğu gibi hususlara dikkat çekilmiştir²³ ki, gerçekten de Sünnî alimlerin yazdıkları cerh ve ta'dîl kitaplarında İkrime ile ilgili bu tür bilgiler mevcuttur. Mesela, İbn Hacer'den (ö.852/1448) öğrendiğimiz kadarıyla, İmâm Mâlik İkrime'yi sika kabul etmemiş ve ondan hadis nakledilmemesi gerektiğini tembihlemiş, ayrıca Yahyâ b. Saïd el-Ensârî ve Muhammed b. Sîrîn gibi alimler İkrime'nin yalancı olduğunu söylemişlerdir.²⁴

Öte yandan Abdullah b. Hâris, Abdullah b. Abbas'ın oğlu Ali'nin yanına uğradığında, İkrime'yi bir kapıya bağlı vaziyette görmüş ve "Siz kölelerinize böyle mi muamele edersiniz?" diye sormuş, Ali de babası İbn Abbas hakkında yalan söylediği için onu bu şekilde cezalandırdığını söylemiştir. Saïd b. el-Müseyyeb ise kölesine nasihat ederken, "İkrime'nin İbn Abbas adına yalan uydurduğu gibi sen de benim hakkımda yalan uydurma" diye ikazda bulunmuştur. Bütün bunların yanında Ali b. el-Medîni, İkrime'yi Hâricîliğin Hârûriyye fırkasına, Atâ b. Ebî Rebâh ve Ahmed b. Hanbel İbâziyye fırkasına, kimileri de Beyhesiyye ve Sufriyye fırkasına nisbet etmişlerdir.²⁵

Şîî müfessirler Ehl-i beyt'e ilişkin görüşlerini, "Her kim, sana kesin bilgi geldikten sonra seninle bu konuda tartışacak olursa, de ki [ey peygamber]: O halde gelin, bizler oğullarımızı, kadınlarımızı ve kendimizi* çağuralım; sizler de oğullarınızı, kadınlarınızı, kendinizi çağurun; sonra da karşılıklı lanetleşmek suretiyle Allah'ın lanetinin yalancıların üzerine olmasını dileyelim" meâlindeki Âl-i İmrân 3/61. ayetin nüzûlüyle ilgili rivayetle de teyit etmişlerdir. Söz konusu rivayete göre Hz.Peygamber Necranlı Hıristiyan heyetiyle yaptığı münazara sırasında vahyedilen mübâhele ayetinin gereğini yerine getirmek üzere heyet üyelerine, yalancı ve haksız olan tarafa beddua etmeyi önermiştir. Bu öneri uyarınca Hz.Peygamber Necranlılarla lanetleşmek üzere randevulaşmış ve bu randevuya Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin ile birlikte gitmiştir.²⁶

Şîî müfessirlerin bu konudaki bir diğer önemli argümanı da, M. Bâzergan'ın

→ →

Bkz. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXII. 8. Bunun dışında Saïd b. Cübeyr tarihiyle İbn Abbas'tan nakledilen bir başka rivayette de ayetin sadece Peygamber hanımlarıyla ilgili olduğu belirtilmiş; fakat Taberî bu rivayeti zikre değer görmemiştir. Saïd b. Cübeyr rivayeti için bkz. Celâluddin es-Süyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr fi't-tefsiri'l-me'sûr*, Beyrut 1983, VI. 603.

²³ İbn Rûveys el-Alevî, *Şevâhidü't-tenzil li-men husa bi't-tafdîl*, Kum 1996, s. 234-236.

²⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb*, Beyrut 1993, IV. 169-170.

²⁵ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Ebü'l-Haccâc el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, Beyrut 1982, XX. 280-283; Ebû Abdillâh ez-Zehebî, *Mizânü'l-îtidâl*, Kahire 1963, III. 93-97; Tayyar Altıkulaç, "İkrime el-Berberî", *DİA*, İstanbul 2000, XXII. 40-42.

* Bir telakkiye göre ayetteki *enfüsenâ* (kendimiz) lafzı Hz.Ali'ye delalet eder. Çünkü [kadim] Araplar "amca oğlu"nu kişinin kendisi olarak isimlendirir. Ebû Muhammed el-Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, Beyrut 1995, I. 310.

²⁶ Rivayetler için bkz. Tabersî, *Mecmau'l-beyân*, II. 99-100; Tabatabâî, *el-Mizân*, III. 264-281; İbn Rûveys, *Şevâhidü't-tenzil*, s. 221-229. Bu konuyla ilgili olarak Sünnî müfessirlerin naklettikleri rivayetlerin çoğunda da Hz.Ali zikredilmiş olmakla (mesela bkz. Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, I. 310; Süyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr*, II. 228-232) birlikte, Taberî'nin Cerîr-Muğîre-Âmir yoluyla naklettiği rivayette Ali'den söz edilmemiştir. Taberî'nin diğer bir rivayetinde kaydedildiğine göre hadisin ravilerinden olan Cerîr, söz konusu olayda Hz.Ali'nin de Hz.Peygamber'in yakınları arasında yer aldığı ve bu hususta konsensus bulunduğunu hatırlatınca Muğîre, "Hadisi bana nakleden Şa'bî Ali'nin adını anmadı. Bunun sebebi, Emevîler'in Ali hakkındaki menfi kanaatleri midir, yoksa nakledilen hadis metninde hakikaten Ali'nin adının geçmemiş olması mıdır, bilmiyorum." şeklinde ilginç bir söz söylemiştir. Bkz. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, III. 299-300.

tespitine göre²⁷ Mekke döneminin son zamanlarında (vahyin 13. yılı) bir bütün hâlinde nâzil olan Şûrâ Suresi 42/43. ayette geçen “*kul lâ es’elüküm aleyhi ecran ille’l-meveddete fi’l-kurbâ*” ibaresidir. Bu ibarenin anlamına dair Şîî ve Sünnî müfessirlerce birkaç yorum aktarılmıştır. Bir yoruma göre buradaki hitabın muhatabı Kureyş’tir. Bu takdirde Hz.Peygamber Kureyşli müşriklere, “Ben sizden hiçbir maddî ücret talep etmiyorum. Sadece aramızdaki akrabalık bağından dolayı beni sevmenizi istiyorum” veya “Mademki benim tebliğ ettiğim davete icabet etmiyorsunuz, hiç olmazsa aramızdaki akrabalık bağına hürmeten beni sevin” demiş olmaktadır.²⁸

Hasen el-Basrî (ö. 110/728), Cübbâî (ö. 303/915) ve Ebû Müslim el-İsfahânî (ö. 322/934) gibi alimlere isnat edilen ikinci yoruma göre, bu sözün muhatabı müminlerdir. Bu takdirde de Hz.Peygamber müminlere, “Ey inananlar! Ben tebliğ etmiş olduğum ilâhî mesaj karşılığında sizden hiçbir ücret talep etmiyor, sadece Allah’ı sevmenizi, taat ve salih amelle ona yakınlaşmanızı istiyorum” veya “risalet görevime karşılık sizden, kulluk ve Allah’a yakınlıkta dost olmaktan başka bir şey istemiyorum” demiş olmaktadır. Bir diğer yoruma göre ise söz konusu ibare, “Sizden akrabalarımı sevmekten başka bir karşılık talep etmiyorum” şeklinde bir mana içermektedir.²⁹

Türkçe meallere de aynıyla yansıyan bu yorumlar³⁰ arasında en doğru olanı, “De ki: Ey Kureyş topluluğu! Ben sizden aramızdaki akrabalık bağından dolayı beni sevmenizden başka bir şey istemiyorum” şeklindeki ilk yorumdur.³¹ Ancak Şîî müfessirler, “Ben sizden akrabamı sevmenizden başka bir şey istemiyorum” manasını tercih etmişler³² ve bu tercihi Ca’fer es-Sâdık ve İbn Abbas’tan gelen bazı rivayetlerle desteklemişlerdir. Ayetin Medine’de nâzil olduğu iddiasına da mesnet teşkil eden bu rivayetlere göre İslâm dini Medine’ye hicretten sonra güçlenince veya Hz.Peygamber veda haccının ardından Medine’ye ulaşınca, ensar kendisine maddî yardımda bulunmayı teklif eder. Hz.Peygamber ensarın teklifine olumlu veya olumsuz bir cevap vermek yerine, bu konuda ilâhî bir direktif beklentisi içinde suskun kalmayı tercih eder. Derken, Şûrâ 42/23. ayet nâzil olur ve bu ayetteki ilâhî buyruk uyarınca ensarın maddî yardım teklifini reddedip kendilerinden, yakın akrabalarını sevmeleri dışında hiçbir karşılık beklemediğini söyler.³³ Bir başka rivayete göre de İbn Abbas, “Ey Allah’ın elçisi! Sevmekle yükümlü olduğumuz kimseler kimlerdir?” der; Hz.Peygamber de, “Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin” diye mukabele eder.³⁴

Şîî müfessirler, tevatür düzeyinde kabul ettikleri rivayetler vasıtasıyla tathîr ayetinin Âl-i Abâ hakkında nâzil olduğunu ispatta pek zorlanmamakla birlikte, söz konusu ayetin öncesi ve sonrasındaki hitapların müennes siygasıyla gelmesinden dolayı Ehl-i beyt’le ilgili ifadenin Peygamber hanımlarına delalet etmesi gerektiği fikrini çürütmekte epeyce zorlanmış gözükmektedirler. Gerçi onlar Ehl-i beyt’le ilgili ifadenin müzekker siygasıyla zikredilmiş olmasını kendi görüşlerini teyit eden en

²⁷ Bâzergan, *Kur’ân’ın Nüzûl Süreci*, s. 133.

²⁸ Tûsî, *et-Tibyân*, IX. 159; Tabersî, *Mecmau’l-beyân*, VI. 49.

²⁹ Tabatabâî, *el-Mizân*, XVIII. 43-47.

³⁰ Mesela bkz.: “Buna karşı sizden yakınlıkta sevgiden başka bir ecir istemem” (Elmalılı), “Ben bu (tebliğime) karşı akrabalıkta sevgiden başka hiçbir mükâfat istemiyorum” (H. Basri Çantay), “Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir şey istemiyorum” (Diyanet), “Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Ancak (Allah’a) yaklaşmayı arzu ediyorum” (S. Ateş).

³¹ Bu yorumun sıhhatine ilişkin filolojik argümanlar için bkz. Taberî, *Câmiu’l-beyân*, XXV. 23-26.

³² Tûsî, *et-Tibyân*, IX. 158-159.

³³ Feyz-i Kâşânî, *Tefsîru’s-sâfi*, IV. 372; Tabersî, *Mecmau’l-beyân*, VI. 49.

³⁴ Feyz-i Kâşânî, *Tefsîru’s-sâfi*, IV. 373.

güçlü delil olarak takdim etmiş³⁵ ve bu bağlamda Zeyd b. Ali'den, "Bazı cahil insanlar bu ayette Allah'ın Peygamber hanımlarını kastettiğini ileri sürüyorlar. Onlar böyle bir görüş serdetmekle hem yalan söylemiş, hem de günaha girmiş oldular. Andolsun, eğer burada Peygamber hanımları kastedilseydi, tıpkı bir sonraki ayette (Ahzâb 33/34) geçen *vezkurne mâ yutla fi buyûtikünne* ifadesinde olduğu gibi Allah bu ayette de *liyühibe ankünne'r-ricse* ve *yutahhirakünne* tathîran buyururdu [ama böyle buyurmadı]." şeklinde bir görüş nakletmiş olsalar da, ayetin siyak ve sibakından kaynaklanan siyga problemi yine de halli gereken bir müşkül olmaktan çıkmamıştır. Nitekim Şîa da bu zorluğun pekâla farkında olduğu içindir ki, Muhammed Bâkır'ın dilinden, "Kur'an tefsirinde insan aklını en fazla zorlayan husus, ayetin evvelinin bir konu hakkında, ortasının başka bir konu hakkında, sonunun ise daha başka bir konu hakkında nâzil olmasıdır" şeklinde bir söz nakledilmiş ve böylece Ahzâb 33/33. ayetin Ehl-i beyt'le ilgili kısmı siyak ve sibaktan bağımsız bir ifade birimi olarak telakki edilmiştir.³⁶

Tabersî'ye göre, "Ayetin başı ve sonu Hz.Peygamber'in hanımları hakkında. Peki ortası niçin sadece isimleri zikredilen beş kişi (Âl-i Abâ) hakkında?" sorusunun cevabı şudur: "Bunun fasih insanlara ait bir (lisânî) örf olduğu inkar edilemez bir gerçektir. Nitekim onlar, sözlerinde kimi zaman muhataptan gâibe, kimi zaman da gâipten muhataba geçiş (iltifat) yaparlar. Kur'an'ın yanısıra Arapların söz ve şiirlerinde de bununla ilgili birçok örnek vardır. İşte bu yüzden Allah, Ehl-i beyt'le ilgili ifadeden sonra, hitabını tekrar Peygamber hanımlarına yöneltmiştir."³⁷

Son dönem Şîi alimlerden İbn Rûveys'e göre ise ayetin bahis mevzu olan kısmı bir istitrat (ara söz) veya itiraz/mu'teriza (parantez içi cümle) kabilinden olup Ehl-i beyt'e yönelik ilâhî ilgi ve ihtimamın lisânî bir göstergesidir. Aksi görüşü savunanlara, "Allah burada Peygamber hanımlarını kastedip de ayetteki zamirleri müennes siygasında kullanmaktan acze mi düştü acaba?" şeklinde bir tarzda de bulunan İbn Rûveys, tıpkı Tabersî gibi Kur'an, Sünnet ve halis Arapların sözlerinde bu tür ara cümlelerin çok sayıda örneğinin bulunduğunu söyler ve Kur'an'dan bir örnek olarak, Yûsuf Suresi 12/29. ayetteki *yûsufu a'rid an hâzâ* (Yusuf, sen bu olayı unut ve sakın kimseye bundan söz etme) cümlesinin bir ara söz (istitrat) olduğunu zikreder.³⁸

Bu konuda Tabatabâî de benzer şeyler söyledikten sonra Ehl-i beyt ile ilgili ifadenin -ki Tabatabâî bu ifadeyi ayet içinde müstakil ayet olarak görmekte-dir-Peygamber hanımlarıyla ilgili ayetlerin arasında yer almasına dair iki ihtimalden söz eder. Birinci ihtimale göre söz konusu ifadenin Kur'an metnindeki yeri bizzat Hz.Peygamber'in emriyle tayin edilmiştir. İkinci ihtimale göre ise bu yer, Hz.Peygamber'in vefatından sonra Kur'an'ın cem ve telifiyle ilgili çalışmalar sırasında belirlenmiştir. Tabatabâî'ye göre *ve-karne fi buyutikünne* cümlesiyle başlayan 33. ayetteki insicam ve ittisal de bu ihtimali teyit etmektedir. Zira, *innemâ yurîdullâh* cümlesiyle başlayan tathîr ayeti, içinde bulunduğu ayetteki cümlelerin arasından çıkarıldığı takdirde bu ayetin/tathîr ayetinin Ahzâb 33/33. ayet içindeki konumu, tıpkı yenilmesi haram ve helal olan şeylerden söz eden Mâide 5/3. ayette, "Bugün inkârcılar dininizi [terk edeceğinizden] ümitlerini kesmiş bulunmaktadır" cümlesiyle başlayan pasajın mezkur ayet içindeki konumuyla aynıyet arz etmektedir.³⁹ Kısaca, Tabatabâî, oldukça zorlama bir yorumla, *innemâ*

³⁵ Tûsî, *et-Tibyân*, VIII. 341; Tabersî, *Mecmau'l-beyân*, VI. 49.

³⁶ Kummî, *Tefsîru'l-kummî*, II. 168; Feyz-i Kâşânî, *Tefsîru's-sâfi*, IV. 188.

³⁷ Tabersî, *Mecmau'l-beyân*, V. 139.

³⁸ İbn Rûveys, *Şevâhidü't-tenzil*, s. 264.

³⁹ Tabatabâî, *el-Mizân*, XVI. 318.

yürîdullah cümlesiyle başlayan ifadeyi, müstakil bir ayet (tathîr ayeti) olarak görmekte ve bu ayetin siyak-sibaktaki cümleler arasından çıkartılması hâlinde, Peygamber hanımlarıyla ilgili 33. ayetin nazmında herhangi bir bozukluk oluşmayacağı söylemektedir.

Öte yandan tathîr ayeti Şîî müfessirlere göre Ehl-i beyt'in ismetine de delalet eder. Çünkü Allah burada Ehl-i beyt'i her türlü ricsten arındırıp tertemiz kılmak istediğini belirtmiş ve bu iradesini de tahakkuk ettirmiştir.⁴⁰ Sözlükte "pis şey" anlamına gelen rics,⁴¹ hem maddî pislik (necaset), hem -mecazî olarak- günah ya da manevî kir, hem de hata/kusur manasında kullanılır.⁴² Bizim bu ayette "her türlü manevî kir" olarak karşıladığımız "rics" kelimesine, Şîî tefsir kitaplarında bâtil inanç, temelsiz düşünce, kötü davranış ve şek/şüphe gibi izahlar getirilmiş,⁴³ Sünnî tefsirlerde ise günah, fiske, şirk, cimrilik, tamah, şeytan gibi manalara yer verilmiştir.⁴⁴

Şîî müfessirlere göre Ehl-i beyt mensuplarının her türlü günah ya da manevî kirden arındırıldığını gösteren unsurlardan biri, ayetteki *innemâ* edatıdır. Bu edat hasır ifade ettiğine göre demek ki Allah, diğer müminlerden farklı olarak, Ehl-i beyt'i, her türlü kötülük ve günahattan arındırmış, inanç ve amele müteallik her türlü hatadan münezzeh kılmış, hatanın yerine hak ve hakikati ikame etmiştir.⁴⁵ Ayetteki *innemâ* edatı aynı zamanda Allah'ın Ehl-i beyt'e müteallik iradesinin gerçekleştiğini de gösterir. Nitekim Arapça'da, *innemâ leke indî dirhemün* ifadesi, bu sözü söyleyen kişinin cebinde yalnızca bir dirhem bulunduğu delâlet ettiği gibi, *innemâ fi'd-dâri zeydün* sözü de evdeki yegâne insanın Zeyd olduğuna işaret eder. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, Allah'ın günahlardan arındırma iradesi, yalnızca Ehl-i beyt'e mütealliktir ve bu irade fiilen tahakkuk etmiştir. Çünkü ayette Allah'a atfedilen irade ya salt istemek (irâde-i mahza) ya da istemek ve isteğini gerçekleştirmek manasındadır. Bu ikisinin dışında bir ihtimal yoktur. Ayetteki iradeden maksat, bir şeyi salt isteme/dileme değildir. Çünkü Allah tüm mükelleflerin günahattan arınmasını ister. Bu anlamdaki ilâhî iradenin Ehl-i beyt'e tahsis edilmesi mânidar değildir. Oysa ayet Ehl-i beyt'i medh ve tazim manası içermektedir. Salt iradede herhangi bir övgü ve yüceltme söz konusu olmadığına göre, en doğrusu; Allah'ın, Ehl-i beyt'i her türlü günahattan arındırmayı irade ettiği ve bu iradesini gerçekleştirdiğini söylemektir ki, böylece Ehl-i beyt'in -ve pek tabii ki diğer imamların, hatta onların takipçilerinin-⁴⁶ ismet sıfatıyla muttasıf oldukları sübut bulmuş olur.⁴⁷

Özetlersek, Şîî müfessirlere göre Ehl-i beyt, öncelikle Hz.Peygamber, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'i kapsar. Bunun yanında, "imam" kabul edilen diğer dokuz kişi de Ehl-i beyt'e dahildir. Hz.Peygamber'in hanımlarıyla Fâtıma dışındaki çocukları, Hasan ve Hüseyin dışında kalan torunları ise Ehl-i beyt'in hâricindedir. Ehl-i Kisâ diye anılan ilk beş kişinin Ehl-i beyt'e mensubiyeti, tevatür düzeyine ulaşan hadislerle sabittir. Her ne kadar ilgili ayetin öncesinde ve sonrasında Peygamber hanımlarına hitap edilmesinden genel manada onların da Ehl-i beyt'e

⁴⁰ Tûsî, *et-Tibyân*, VIII. 340.

⁴¹ Râğib el-İsfahânî'ye göre bir şey tab'an, aklen, dinen (şer') ve/veya her üç yönden rics (pis) olabilir. Mesela leş hem doğal yönden, hem aklen hem de dinen pistir. İçki ve kumar da dinî açıdan -bir telakkiye göre de aklen- ricstir. Nitekim Allah Kur'ân'da kafirleri "pis" (rics) olarak nitelendirmiştir. Çünkü şirk aklen en çirkin şeydir. Bkz. Râğib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 274.

⁴² Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXII. 18.

⁴³ Tabatabâî, *el-Mizân*, XVI. 318; İbn Riveş, *Şevâhidü't-tenzîl*, s. 265.

⁴⁴ Bkz. Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXII. 18.

⁴⁵ Tabatabâî, *el-Mizân*, XVI. 312-313.

⁴⁶ Sultân Muhammed el-Cenâbezi, *Beyânu's-sa'âde fi makâmâtî'l-ibâde*, Beyrut trz., III. 246.

⁴⁷ Tabersî, *Mecmau'l-beyân*, V. 139.

dahil oldukları anlaşılabilirse de, Ehl-i beyt tabirinin zikredildiği ayetin Hz.Peygamber'in hanımları hakkında değil; Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin hakkında nâzil olduğu çeşitli hadislerde belirtilmiştir. Bu hadisler, tathîr ayetinin öncesi ve sonrasıyla irtibatlı olmadığına işaret etmenin yanında Ehl-i beyt'in Âl-i Abâ'ya münhasır olduğunu göstermektedir. Söz konusu ayette müzekker çoğul zamirin (küm) kullanılması da bu görüşü teyit etmektedir. Hz.Peygamber'in Necranlı Hıristiyanlarla karşılıklı lanetleşme (mübâhele) randevusuna giderken yanına sadece Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'i alması, yine ona, nübüvvet görevine karşılık yakınlarının sevilmesi dışında hiçbir maddî ücret istemediğini belirtmesinin emredilmesi (Şûrâ 42/23), hadislerde de burada sözü edilen yakınlarının Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin olarak zikredilmesi, Ehl-i beyt'in yalnızca Âl-i Abâ'dan ibaret olduğunu teyit etmekte; nihayet Ahzâb Suresi 33/33. ayetteki innemâ edatı, Ehl-i beyt'i günahlarından arındırmaya yönelik ilâhî iradenin tahakkuk ettiğini göstermektedir.⁴⁸

IV. SÜNNÎ YORUM

Sünnî müfessirler, Ahzâb Suresi 33/33. ayette geçen "Ehl-i beyt" ile kimlerin kastedildiği hususunda üç görüş nakletmişlerdir. İkrime ve -bazı tefsirlerde Saîd b. Cübeyr yoluyla- İbn Abbas'a isnat edilen bir telakkiye göre Ehl-i beyt'ten maksat, sadece Hz.Peygamber'in hanımlarıdır. Dolayısıyla ayet sadece onlar hakkında nâzil olmuştur. Nitekim ilgili ayetin siyak ve sibakında da Peygamber hanımlarına hitâben bir dizi ikazda bulunulmuştur. İbn Abbâs ve İkrime el-Berberî'nin yanısıra Atâ, Mukâtil b. Süleymân, Kelbî, Buhârî, İbn Ebî Hâtim ve İbn Asâkir gibi alimler de bu görüşü benimsemişlerdir.⁴⁹

"Şîî Yorum" başlığı altında kısmen detaylı olarak aktardığımız ikinci yoruma göre ise Ehl-i beyt; sadece Hz.Peygamber, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'i kapsar. Şîa'nın ittifakla benimsediği bu görüş Mücâhid, Katâde ve diğer bazı tâbiün alimlerine nisbet edilmiş; ayrıca Ümmü Seleme, Hz.Âişe, Ebû Sa'îd el-Hudrî ve Enes b. Mâlik gibi sahâbîlerden de bu görüşü teyit eden rivayetler nakledilmiştir.⁵⁰ İlgili rivayetlerden bir kısmı şöyledir:

(i) Ebû Sa'îd el-Hudrî'den: Resûlullah (s.a.v.), "Bu ayet (tathîr ayeti) beş kişi hakkında nâzil oldu: Ben, Ali, Hasan, Hüseyin ve Fâtıma" buyurdu.

(ii) Hz.Âişe'den: Nebi (s.a.v.) bir sabah vakti dışarı çıkmıştı. O sırada üzerinde siyah renkli yünden desenli bir abaye (mırt) vardı. Derken, torunu Hasan çıkageldi. Onu abâsının altına aldı ve tathîr ayetini okudu.

(iii) Enes b. Mâlik'ten: Nebi (s.a.v.) altı ay boyunca Fâtıma'nın evine gelip giderdi. Namaz için mescide çıktığı her vakit, "Namaz vakti geldi ey Ehl-i beyt! Allah sizden her türlü manevî kiri gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister." diye nida ederdi.

(iv) Ebü'l-Hamrâ'dan: Nebi (s.a.v.) zamanında yedi ay boyunca Medine'de bulundum ve onun, sabah vakti Ali ve Fâtıma'nın kapısına gelip, "Namaz, namaz! Allah sizden her türlü manevî kiri gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister" dediğine tanık oldum.

(v) Ebû Ammâr'dan: Vâsile b. el-Eska' ile birlikte oturuyorduk. O sırada mecliste bulunan bazı kimseler Ali'nin ismini anıp onun hakkında ileri geri konuştular. Meclistekiler kalkıp gidince Vâsile, "Hele otur, onların ileri geri konuştukları kişi hakkında sana bilgi vereyim" dedi ve ekledi: Ben bir gün Resûlullah'ın yanında

⁴⁸ Öz, "Ehl-i beyt", *DİA*, X. 499.

⁴⁹ Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, Beyrut 1987, VI. 381; Öz, "Ehl-i beyt", *DİA*, X. 499.

⁵⁰ Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, III. 529; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, VI. 381.

idim. O sırada Resûlullah'ın yanına Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin geldi. Resûlullah onların üzerine abâsını örttü ve “Ey Allahım! Bunlar benim Ehl-i beytimdir. Ey Allahım! Sen onlardan her türlü manevî kiri gider ve onları tertemiz kıl” diye dua etti. Ben, “Ey Allah'ın elçisi, ya ben?” diye sorunca, o, “Sen de benim ehlimdensin” diye karşılık verdi.

(vi) Ümmü Seleme'den: [Bir gün] Nebi (s.a.v.) benim yanımda/evimde idi. O sırada evde Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin de vardı. Pişirdiğim bir kap yemeği yiyip uykuya daldılar. Nebi onların üzerine bir abâ örttü ve “Ey Allahım! Bunlar benim Ehl-i beytimdir. Onlardan her türlü manevî kiri gider ve onları tertemiz kıl” diye dua etti.

(vii) Ebû Saîd el-Hudrî ve Ümmü Seleme'den: Tathîr ayeti nâzil olunca Resûlullah (s.a.v.) bir haber salıp Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'i yanına çağırdı. Onların üzerine bir abâ örtüp, “Ey Allahım! Bunlar benim Ehl-i beytimdir. Ey Allahım! Sen onlardan her türlü manevî kiri gider ve onları tertemiz kıl” diye dua etti. Ümmü Seleme: “Ben onlardan değil miyim?” diye sorunca Resûlullah, “Sen hayır/iyilik üzeresin” diye cevap verdi.⁵¹

Taberî'nin tefsirine bakıldığında Ehl-i beyt'in ya sadece Peygamber hanımlarını, ya da Âl-i Abâ'yı kapsadığına ilişkin iki görüşün mevcut olduğu görülür. Ancak Taberî'nin çağdaşı Zeccâc'ın (ö. 311/923) Me'âni'l-Kur'ân'ında, “Denildi ki” lafzıyla aktarılan bir yoruma göre Ehl-i beyt, hem Peygamber hanımlarını, hem de onun ailesine mensup erkekleri kapsar. Zeccâc, “Lügat (dil) Ehl-i beyt lafzının hem kadınlar, hem de erkekler için kullanıldığını gösterir” demek suretiyle, bu uzlaşmacı yorumu tercih eder.⁵² Sonraki dönemlerde Sünnî müfessirlerin ekseriyetince de tercih edilen bu yoruma göre ayet, öncelikle Peygamber hanımlarıyla ilgili olmakla birlikte, innemâ edatıyla başlayan ifadede müzekker çoğul zamirinin kullanılmış olması Hz.Ali, Hasan ve Hüseyin'in de Ehl-i beyt'ten olduğunu gösterir. Hz.Ali'nin Ehl-i beyt'e mensubiyeti ise hem Hz.Fâtıma ile muâşereti, hem de Hz.Peygamber'le mülâzemeti sebebiyledir.⁵³

Kurtubî'nin ifadesiyle, “ayetin zâhirinden Ehl-i beyt'in Peygamber hanımlarını ve diğer yakınlarını kapsayan genel bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Ayette çoğul müzekker zamir kullanılması, Hz.Peygamber, Ali, Hasan ve Hüseyin'in Ehl-i beyt içinde yer almış olmasından dolayıdır. Erkek ve kadın bir arada bulunduğu anda tağlîb siygası, yani müzekker ifade kalıbı kullanılır. Netice itibariyle bu ayet, Peygamber hanımlarının Ehl-i beyt'ten olmasını gerektirir. Çünkü ayet onlarla ilgilidir.”⁵⁴

Ayette çoğul müzekker zamir kullanılmasıyla ilgili bir diğer Sünnî yorum da şöyledir: Müzekker çoğul zamirinin kullanılması, ev reisi olarak Hz.Peygamber'in Ehl-i beyt'in başında yer almış olmasından dolayıdır. Nitekim Hz.İbrahim'in hanımına yönelik hitapta da müzekker çoğul zamiri kullanılmıştır (Hûd 11/73). Ayrıca zamirin ait olduğu ehl kelimesi müzekker olduğundan, buna râcî olan

⁵¹ Bu hadisin bazı varyantlarında Ümmü Seleme'nin sorusuna Hz.Peygamber'in, “Sen zaten ait olduğun yerdesin/konumdasın ve sen benim için hayırlı bir kadınsın.” (*enti 'alâ mekânîk ve enti ileyye hayrun*) diye cevap verdiği kaydedilmiştir. Bkz. Tirmizî, “Menâkıb” 32. Diğer rivayetler için bkz. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXII. 6-8; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-kur'âni'l-'azîm*, Beyrut 1983, III. 483-486; Müslim, “Fezâilü's-Sahâbe” 61; Tirmizî, “Tefsir” 34; İbn Hanbel, VI. 298. Ümmü Seleme hadisi hakkında geniş bilgi ve değerlendirme için ayrıca bkz. M. Bahaüddin Varol, *Ehl-i beyt Gerçeği*, İstanbul 2001, s. 92 vd.

⁵² Ebû İshâk ez-Zeccâc, *Me'âni'l-kur'ân ve i'râbuhu*, Beyrut trz., IV. 226-227.

⁵³ Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, Beyrut 1990, XXV. 181.

⁵⁴ Kurtubî, *el-Câmi'*, XIV. 119.

zamirin de müzekker olması gerekir.⁵⁵

Merhum Elmalılı bu uzlaşmacı görüşü şöyle toparlamıştır: “Kelâm, Peygamber’in kadınlarına hitap etmekte olduğu için, Ehl-i beyt’ten de ilk evvel tedabir eden onlar olur. Lâkin murad yalnız onlar olmadığı anlatılmak için, müzekker zamiri olan kûm ile hitap edilmiştir. Zira ilm-i usûlde malum olduğu üzere cemi müennes siygası yalnız müenneslere mahsus olduğu halde, cemi müzekker siygası ihtilat hâlinde erkeğe ve kadına tağliben şamil olur. Demek ki Ehl-i beyt denilince, Peygamberin zevceleriyle beraber evlâdına ve zükur-i inâs mensûbîni hassına dahi şamil olduğu anlatılmak üzere *liyüzhibe anküm ve yutahhiraküm* buyurulmuştur. Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin radyallahu anhümâ evlâddan olduğu gibi Hz.Ali dahi Hazreti Peygamberin evinde yetişmiş ve Hazreti Fâtıma ile muâşereti dolayısıyla nispet-i hâssayı haiz bulunmuş olduğundan, o da Ehl-i beyt’tendir. Lâkin bunların Ehl-i beyt’ten olması, Hazreti Peygamber’in diğer kızlarının ve onlardan olan evlatlarının dahi Ehl-i beyt’ten olmasına mâni’ değildir; belki muktazidir.”⁵⁶

Sonuç olarak, Sünnî müfessirler umumiyetle Ehl-i beyt’in kapsamına hem Âl-i Abâ’nın, hem de Peygamber hanımlarının dahil olması gerektiği fikrini savunmuşlardır. Bununla birlikte İbn Kesîr ve Suyûtî gibi bazı müfessirler, ayetin Peygamber hanımları hakkında nâzil olduğu fikrini ön plana çıkarmaya gayret etmişler ve fakat yine de Ehl-i beyt’in sadece onlardan (ezvâc-ı tâhirât) ibaret olduğunu söylememişlerdir. Dahası İbn Kesîr, aynı zamanda bir hadisçi olması hasebiyle aslâ görmezden gelemeyeceği rivayetlerin baskısı altında, ister istemez Şîa’nın benimsediği görüşe zımnen de olsa haklılık payesi vermiş ve bu yüzden konuyu noktalarken ancak şunu söyleyebilmiştir: “Kur’ân üzerinde düşünüldüğü vakit, Peygamber hanımlarının Ehl-i beyt’le ilgili ayetin kapsamına girdiği hususunda hiçbir şüphe kalmaz. Çünkü sözün gelişi onlarla ilgilidir.”⁵⁷

Şûrâ Suresi 42/23. ayette geçen *el-meveddeh fi’l-kurbâ* (yakınlık sevgisi) tabirine gelince, Sünnî müfessirler bu tabirin ne anlama geldiği hususunda birkaç görüş zikretmişlerdir. Hatta Şâ’bî’nin, “Birçok insan bu ayet hakkında sorunca biz de İbn Abbas’a bir mektup yazarak ayetteki *el-meveddeh fi’l-kurbâ* tabirinin ne anlama geldiği hakkında bilgi istedik. O da cevaben, Resûlullah’ın Kureys kabilesinin her batnyla akrabalık bağının bulunduğunu belirtti. *Kurbâ* kelimesi burada akrabalık bağı anlamına gelir. Buna göre ayetteki anlam, ‘Mademki nübüvvet konusunda bana tâbi olmuyorsunuz, hiç olmazsa akrabalık hususunda tâbi olun.’ şeklindedir”⁵⁸ sözüne bakılırsa bu tabir, daha tâbiûn döneminde anlama sorununa yol açmıştır.

Hız.Hüseyin, Amr b. Şuayb, Süddî ve Said b. Cübeyr’den gelen bir rivayete göre *el-meveddeh fi’l-kurbâ* tabiri Hz.Peygamber’in yakın akrabasının sevilmesini ifade eder. Akrabalığın mahiyeti hususunda ise iki görüş vardır. Suyûtî’nin *ed-Dürrü’l-Mensûr*’unda Sa’îd b. Cübeyr yoluyla İbn Abbas’tan nakledilen bir rivayete -ki bu rivayet zayıf bir senetle İbnü’l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberânî ve İbn Merdeveyh tarafından da nakledilmiştir- göre, Hz.Peygamber’in akrabası Ali, Fâtıma ve bu ikisinin evladıdır.⁵⁹ İkinci telakkiye göre ise müminlerin sevmekle memur oldukları Peygamber akrabası, kendilerine zekat verilmesi haram olan ve sadece ganimetlerden beşte bir pay (humus) ayrılan Hâşim ve Muttalib oğulları-

⁵⁵ Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, XXII. 20.

⁵⁶ M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, İstanbul 1979, VI. 3892.

⁵⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-kur’ân*, III. 486.

⁵⁸ Kurtubî, *el-Câmi*, XVI. 15. İbn Abbas’a atfedilen bu yorumun kısmen farklı varyantları için bkz. M. Bahaüddin Varol, “Ehl-i beyt Sevgisi Nedir? Nasıl Olmalıdır?”, *İstem*, Yıl: 1, Sayı: 2 (2003), s. 113-117.

⁵⁹ Suyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr*, VI. 603.

dır.⁶⁰

Bazı Sünnî müfessirler bu tabirin sadece Hz.Ali, Fâtıma ve evladiyla ilgili olduğu yönündeki görüşü teyit eden daha başka rivayetlere de yer vermişlerdir. Mesela, Kurtubî'nin naklettiği bir rivayete göre, Hz.Ali şöyle demiştir: “İnsanların bana haset etmesiyle ilgili olarak Resûlullah’a şikayette bulundum. O da bana, ‘Sen cennete ilk giren dört kişiden biri olmayı istemiyor musun? Bu dört kişi ben, sen, Hasan ve Hüseyin’dir. [O vakit] eşlerimiz, bizim sağımız ve solumuzda, zürriyetimiz de eşlerimizin arkasında olacaktır.’ müjdesini verdi.” Bir başka rivayette de Resûlullah, “Ehl-i beytime zulmeden ve itretim hususunda bana eziyet eden kimseye cennet haramdır. Her kim Abdulmuttalib evladından birine bir kötülük yapar ve cezasını (bu dünyada) çekmezse, onun cezasını yarın kıyamet gününde karşılaştığımızda ben vereceğim” demiştir.⁶¹

İbn Kesîr, Hz.Peygamber’in akrabasından Ali, Fâtıma ve evladının sevilmesi gerektiği bilgisini içeren İbn Abbas-Said b. Cübeyr hadisinin isnat yönünden zayıf olduğunu, senetteki Hüseyin el-Eşkâr adlı cahil bir Şîî'nin nakletmiş olduğu rivayetle ihticac edilemeyeceğini belirtmiştir. Bunun ardından çok daha önemli bir noktaya işaretler, söz konusu ayetin Mekke’de nazil olduğunu, o dönemde ise Hz.Ali ile Fâtıma’nın henüz evlenmediğini -ki bu evlilik hicretin ikinci yılını müteakiben Bedir savaşından sonra gerçekleşmiştir- dolayısıyla Hasan ve Hüseyin’in henüz dünyaya gelmediğini ifade etmiştir.⁶²

Bir önceki başlık altında da kısmen detaylı olarak aktardığımız yorumlardan bir diğerine göre ise ayet, “Sizden tek isteğim, güzel amellerle Allah’a yaklaşmaya çalışmanız ve onu sevmenizdir” şeklinde bir anlam taşımaktadır. Elmalılı’ya göre ayetin devamında iyilik sahibi olanların iyiliklerinin arttırılacağına ilişkin vadin yer alması, bu yorumu tercihe şayan kılmaktadır.⁶³

Hasen el-Basrî’ye isnat edilen bu son yorum, Kur’ân’ı nâzil olduğu tarihsel bağlamından tecrit etmemiz hâlinde pekala makuldür; zira M. Esed’in de belirttiği gibi, lafzen, “yakın olanları (kurbâ) sevmek” anlamına gelen bu tabiri, Hz.Peygamber’in akrabasına hamletmek yanlışır. Çünkü Hz.Peygamber’in tâbiilerinden kendi akrabasını sevmelerini istemesi tamamen kişisel bir taleptir. Mesajın tebliğinde elçinin bu tür kişisel taleplerde bulunması düşünülemez. Ayrıca, kurbâ sözcüğüyle ilgili olarak hiçbir mülkiyet zamirinin kullanılmaması, bunun herhangi bir kişisel ilişki ile sınırlı olmadığını, tersine bütün insanlık için geçerli olan ortak bir ilişkiye, yani kardeşlik ve dostluk ilişkisine işaret ettiğini göstermektedir.⁶⁴ Ayrıca, İbn Abbas yoluyla Hz.Peygamber’den rivayet edilen bir hadisteki, “tebliğ etmiş olduğum hidayet mesajı ve açık delillere karşılık sizden hiçbir şey istemiyorum. Sizden tek isteğim, Allah’ı sevmeniz ve taat vasıtasıyla ona yakınlaşmanızdır” şeklindeki söz, Nehhâs ve Kurtubî’nin de belirttikleri gibi, Allah’ın buradaki maksadını açıkça ortaya koymaktadır.⁶⁵

Evet, bu yorum ilk bakışta tercihe şayan gibi gözükse de, Kur’ân’ın nâzil olduğu tabii bağlam, Taberî, İbnü’l-Cevzî ve diğer bazı Sünnî müfessirlerin de dikkat

⁶⁰ İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, VII. 285.

⁶¹ Kurtubî, *el-Câmi*, XVI. 16.

⁶² İbn Kesîr, *Tefsîru’l-kur’ân*, IV. 112.

⁶³ Yazır, *Hak Dini*, VI. 4241-4242. Bu üç yorumun haricinde söz konusu tabirin, “Kendi yakınlarınızı sevdiğiniz gibi beni de sevmenizi istiyorum” (İbn Zeyd) ve “Akrabanızı sevmenizi ve sıla-i rahim yapmanızı istiyorum” (Mâverdî) gibi anlamlar içerdiği de ileri sürülmüştür. Bkz. İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, VII. 285.

⁶⁴ Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı*, çev. C. Koytak - A. Ertürk, İstanbul 1996, III. 989 (29. not).

⁶⁵ Kurtubî, *el-Câmi*, XVI. 17.

çektikleri üzere, ilk yorumun daha doğru olduğuna işaret etmektedir. Buna göre kurbâ kelimesiyle ifade edilen nesep yakınlığından maksat, Kureyş'le akrabalıktır. Dolayısıyla Hz.Peygamber burada akrabalık bağından dolayı Kureyşliler'in kendisine eziyet etmemelerini ve akrabalık hukukunu gözetmelerini istemiş olmaktadır. İbn Kesîr'in ifadesiyle ayette şöyle denmek istenmiştir: "Ey Muhammed! Şu Kureyş'in müşriklerine de ki: Bu tebliğ ve nasihate mukabil sizden herhangi bir maddî karşılık beklemiyorum. Sizden tek isteğim, bana kötülük etmemeniz, Rabbimin mesajını tebliğ etmem hususunda beni bana bırakmanızdır. Mademki bana [risalet hususunda] yardım etmiyorsunuz; hiç olmazsa akrabalık hürmetine, eziyet etmeyin."⁶⁶

Ehl-i beyt'in ismet ve masumiyetine gelince, Sünnî müfessirlere göre Ehl-i beyt mensuplarının Hz.Peygamber'in neslinden gelme gibi çok büyük bir şerefi haiz oldukları kuşkusuz olmakla birlikte, en nihayet onlar da hata ve nisyan ile malül birer beşer olup günahattan masum değildirler. Kaldı ki ismet sıfatı sadece peygamberlere mahsustur. Ehl-i beyt'in mânen temizlenmesinden söz eden ayet, onların masum olduklarını değil; ilâhî emir ve yasaklara uydukları takdirde günahlardan arınacaklarını belirtmektedir. Diğer bir deyişle, bu ayette Allah'ın Ehl-i beyt'le ilgili iradesinin şarta bağlı olarak tahakkuk edeceği, yani emir ve yasaklarına riayet edildiği takdirde onları manevî kirlerden arındıracağı ifade edilmektedir. Haddizâtında ayetteki üslûp, bir kimsenin, su içtiği takdirde susuzluğunun yok olacağını bildiği bir kişiye, "Su içersen elbette susuzluğun gider" demesine benzemektedir. Tıpkı bunun gibi Ehl-i beyt'in arınması da Allah'ın emir ve yasaklarını harfiyen uygulama şartına merbuttur.⁶⁷ Öte yandan tathîr (arındırma) Kur'ân'da diğer müminler için de söz konusu edilmiştir.⁶⁸ Şayet Ehl-i beyt günahsız olsaydı, tathirden bahsetmenin bir anlamı kalmazdı. Hülâsa, onlar da diğer insanlar gibi ilâhî emirlere uydukları takdirde Allah nezdinde değer kazanırlar; aksi halde Hz.Nuh'un oğlu, Hz.Lût'un hanımı ve Hz.Muhammed'in amcası örneklerinde olduğu gibi, Peygamber soyuna mensup olmaları kendilerine Allah katında hiçbir üstünlük, imtiyaz ve avantaj sağlamaz.⁶⁹

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ehl-i beyt'le ilgili tathîr ayetinin siyak-sibakı dikkate alındığında, bu tabir öncelikle ve özellikle Peygamber hanımlarına delâlet etmektedir. Ayetin sebebi nüzûlü olarak nakledilen rivayetler, özellikle de Tirmizî, Hâkim en-Neysâbûrî, İbnü'l-Münzir, İbn Merdeveyh, Beyhakî ve Taberânî gibi birçok hadis alimi tarafından da nakledilen Ümmü Seleme rivayeti dikkate alındığında ise Ehl-i beyt'in sadece Âl-i Abâ'dan ibaret olduğu görülmektedir. Ancak, ayetin Ümmü Seleme rivayetinde anlatılan olaydan önce nâzil olması, söz konusu rivayetin gerçek sebep-i nüzûl olup olmadığı noktasında şüpheye yol açmaktadır. Bu bakımdan, ayetin öncelikle Peygamber hanımları hakkında nâzil olduğunu -ki siyak ve sibaktaki ayetler de bunu teyit etmektedir-, bunun üzerine Hz.Peygamber'in Ehl-i beyt'inden addettiği Hz.Ali, Fâtma, Hasan ve Hüseyin için Allah'a dua ve niyazda bulunduğunu söylemek mümkündür.⁷⁰

Öte yandan, İkrime'ye isnat edilen görüşün Hz.Ali'ye yönelik menfî bir tavrın tezahürü olması muhtemel gözükmektedir. Nitekim İkrime'nin görüşü Beğâvî gibi

⁶⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-kur'ân*, IV. 111-112.

⁶⁷ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXI. 27.

⁶⁸ Bkz. Mâide 5/6, 41; Tevbe 9/103.

⁶⁹ Öz, "Ehl-i beyt", *DİA*, X. 500.

⁷⁰ Varol, "Ehl-i beyt Sevgisi", s. 121.

bazı Sünnî müfessirlerce zikre değer bile görülmemiş, Taberî ise onun görüşünü Ümmü Seleme ve diğer sahâbîlere ait rivayetlerin ardından bir bakıma şâz meyânında zikretmiştir. Buna mukabil, İbn Kesir ve Suyûtî gibi müfessirler, büyük bir ihtimalle, Şîa'nın görüşünü teyit ettiği düşüncesiyle, bütün bu rivayetleri ikinci sıraya iterek İkrime rivayetini ön plana çıkarmışlardır. Oysa Taberî'nin tefsirinde Ehl-i beyt'le ilgili ifadenin Âl-i Abâ'ya münhasır olduğuna dair çok sayıda rivayet nakledilmiştir. Taberî her ne kadar kendi görüşünü belirtmemiş olsa da, gerek iki başlık altında naklettiği rivayetlerin oranından, gerekse farklı görüşlerle ilgili rivayetleri nakletme sırasından, onun da bu kanaatte olduğu hissedilmektedir.

Kanaatimizce, Ehl-i beyt tabiri hem Âl-i Abâ'yı, hem de Hz.Peygamber'in hanımlarını kapsamaktadır. Çünkü, daha önce de işaret edilen bazı ayetlerde Ehl-i beyt tabiri özelde "evin hanımı", genelde de "hane halkı" manasında kullanılmıştır. Bu noktada, birçok Sünnî müfessirce benimsenen uzlaşmacı görüş bizce de makul ve makbuldür. Dolayısıyla Hz.Peygamber'in hanımları ile Fâtıma dışında kalan çocuklarını, ayrıca Hz.Ali'nin Fâtıma'dan doğan Hasan ve Hüseyin dışındaki evladını genel mânada Ehl-i beyt'in kapsamına dahil etmek gerekir. Sonuç itibarıyla, Şîa'nın Peygamber hanımlarını ısrarla Ehl-i beyt'in dışında bırakmaya çalışması kesinlikle tutarlı değildir. Hatta merhum Elmalılı'nın çok yerinde ifadesiyle, "Selman bizden ve Ehl-i beyt'tendir hadisiyle intisabı mahsus ile Selman bile Ehl-i beyt'ten sayıldığı halde Peygamberle beytutet eden ezvâcı tahiratın Ehl-i beyt'ten hariç sayılması ne garip bir taassuptur."⁷¹

Diğer taraftan, Şîî müfessirlerin bazı ayetlerle istidlal biçimlerinde de ciddi sorunlar mevcuttur. Mesela, Şurâ Suresi 42/23. ayetin Veda haccından dönüşte nâzil olduğunu ileri sürmek ve buradan hareketle Hz.Peygamber'in İslam'a davet ettiği insanlardan bu hizmet karşılığında sadece Ali, Fâtıma ve onların evladını sevmelerini istediğinden söz etmek, kelimenin tam anlamıyla bir anakronizmdir. Çünkü Şurâ Suresi Mekke döneminde nâzil olmuştur. Ali ile Fâtıma'nın evliliği ise Medine döneminde vuku bulmuştur.

Şîa'nın bu konudaki yanlış tutumlarını zikretmenin yanında şu hakikati de itiraf etmek gerekir ki, gerçekten iman etmiş olmak koşuluyla Hz.Peygamber'in Ehl-i beyt'inden olmak, en azından herhangi bir aileye mensup olmamak anlamında bir ayrıcalıktır. Yine itiraf gerekir ki, muhtemelen Şîî yorumun da kısmî etkisiyle şekillenen dar ve özel anlamdaki "Ehl-i beyt" in annesi olan Hz.Fâtıma, Hz.Peygamber'in nezdinde çok farklı bir konuma sahiptir. Nitekim kaynaklarımızda bu gerçeğe işaret eden sayısız hadis ve rivayet vardır. Bu rivayetlere göre Hz.Fâtıma onbeş yaşını tamamladıktan sonra onunla önce Hz.Ebû Bekir, ardından da Hz.Ömer evlenmek istediğini belirtmiş, ama Resûlullah her iki teklife de olumlu cevap vermemiş; daha sonra Hz.Ali Fâtıma'ya talip olmuş ve bu talep Hz.Peygamber tarafından kabul görmüştür.⁷² Öte yandan, ilâhî talimat üzere kıyıldığı da söylenen bu nikahta çok özel bir dua ve niyazda bulunan Hz.Peygamber, Mekke fethedildikten sonra Hz.Ali'nin, Ebû Cehil'in kızı Cüveyriyye ile evlenmek istemesi veya Ebû Cehil'in yakınlarının, kızlarını Hz.Ali ile evlendirmek için izin talep etmesi üzerine, Fâtıma'nın kendisinden bir parça olduğunu ve onun üzülmelerini istemediğini ifadeyle Allah'ın helal kıldığı bir şeyi haram kılmamakla birlikte bu evliliğe izin vermeyeceğini, Ali'nin ancak Fâtımâ'yı boşadıktan sonra bir başka kadınla evlenebileceğini söylemiştir.⁷³ Bu olaydan sonra Hz.Ali, Fâtıma'nın vefatına kadar bir başka kadınla evlenmediği gibi cariye de edinmemiştir.

⁷¹ Yazır, *Hak Dini*, VI. 3892.

⁷² Muhibuddîn et-Taberî, *er-Riyâzu'n-nadire*, Beyrut trz., III. 142-144.

⁷³ Bkz. Buhârî, "Fezâilü Ashâbi'n-Nebî" 16; "Nikâh" 109.

Bütün bunların yanında Hz.Peygamber'in her fırsatta Ali ve Fâtıma'nın evine gelerek ikisinin arasına oturması, sefere çıkarken en son Fâtıma ile vedalaşıp seferden dönüşünde de ilk olarak onunla görüşmesi,⁷⁴ kadınlardan en çok Fâtıma'yı, erkeklerden de Ali'yi sevdiğini söylemesi,⁷⁵ yine "Fâtıma benim parçamdır; onu sevindiren beni sevindirmiş, onu üzen beni üzmüş olur" demesi,⁷⁶ Fâtıma'nın cennetteki kadınların efendisi olacağına ilişkin bir müjde vermesi, diğer yandan Resûlullah'ın ölümünden -bir rivayete göre- beş buçuk ay sonra vefat eden Fâtıma'yı Hz.Ali'nin yıkaması,⁷⁷ nâşının kefene sarılı olarak değil, bir tabut içinde taşınması ve cenaze namazının Hz.Peygamber'in amcası Hz.Abbas veya Hz.Ali tarafından kıldırılmış olması, Hz.Peygamber'in neslinin Fâtıma'nın çocukları vasıtasıyla devam etmiş olması, Ehl-i beyt'e mensubiyetin sıra dışı bir statü olduğunu kabul etmeyi gerektiren göstergelerdir. Kısaca, Ehl-i beyt, İbn Kesîr'in deyişiyle, "dünya üzerindeki gelmiş geçmiş en şerefli hanenin, hem hasep, hem de nesep yönünden tertemiz zürriyetinden olan insanlardır. Özellikle de tıpkı ataları Abbas ve evladı ile Ali, onun Ehl-i beyt'i ve zürriyeti [örnekliğinde olduğu] gibi, sahih ve sarih nebevî sünnete ittiba ettiklerinde çok daha mübarek insanlardır."⁷⁸

Evet, bu sözün doğruluğunda zerre kadar şüphe yoktur; fakat Ehl-i beyt'in sırf Ehl-i beyt olmak haysiyetiyle günahtan masum/masum kılındığına ilişkin Şii söylemin dayanaksız olduğunda da kuşku yoktur. Zira peygamberlerin bile bazı küçük hatalar yaptıkları ve bu yüzden ilâhî itâba (paylama) muhatap oldukları bizzat Allah tarafından ifade edilmişken, Şia'nın Ehl-i beyt mensuplarının her türlü günahtan masum olduklarını iddia etmesinin Kur'an öğretisiyle bağdaşır bir yanı yoktur. Allâhu a'lem.

⁷⁴ Ebû Dâvûd, "Tereccül" 21.

⁷⁵ Tirmizî, "Menâkıb" 60.

⁷⁶ Buhârî, "Fezâilü Ashâbi'n-Nebî" 12; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe" 93-94.

⁷⁷ Ebû Abdillâh ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Beyrut 1985, II. 128.

⁷⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-kur'ân*, IV. 113. İbn Kesîr'e ait bu sözün, devlet yönetimini ele geçirdikten sonra Ehl-i beyt neslini ortadan kaldırmaya çalışan Abbasoğulları'na şamil olmadığını belirtmek gerekir.